

garin drept
lynotip

Stoia Roman.

Mihail Sadoveanu I: Veneà o moară pe Siret...

Înainte de război, d. Sadoveanu isbutise mai ales în romanul istoric; natura talentului său îi oferă un câmp larg de aș manifesta însușirea esențială: evocarea epică. Totuș, și aici coloarea descriptivă, a cadului istoric — depășia ^{Aceasta e însă} ~~ca valoare artistică~~ puterea de creație obiectivă. ~~Notă~~ ^{Notă} originală a talentului său, chiar dacă legile genului apăreau înfrânt. După o activitate literară, neobișnuit de bogată pentru producția medie a scriitorului român, d. Sadoveanu a încercat o ieșire din sine însuș, peste ~~cadute~~ ^{limitele} ~~fixate~~ de originalitatea sale specifice: l-a ispitit romanul de analiză.

Prima încercare ne-a prezentat-o în Oameni din lună; de data aceasta ne-a oferit Veneà o moară pe Siret, în care tendința de roman psihologic crescând, e totuș contopită cu vechile procedee de natură descriptivă ale sale. Voind să fie un roman social și psihologic totodată, rămâne în realitate numai o intersecție de tendințe diferite, fără a fi și o biruință a marelui său talent.

În Oameni din lună, d. Sadoveanu ne-a zugrăvit o lume ^{mai mult} care nu-i era familiară; astfel romanul a fost ^{mai mult} su-

gestie liurescă, ~~mai mult~~ ² decât o încercare organică: spiritul
lui Anatole France prindase la înnoirea aparentă a
talentului său. Hatarât, genul nu convine temperamentu-
lui literar al Iluî Sadoveanu!

Venea o moară pe Siret conține material artistic din două medii
diferite: al țărănilor, al burgheziei rurale și al țargovetă-
lor errei, sansari și oameni de afaceri ce-și întind firele
intereselor, ca o plasă, între sat și oraș; apoi al aristo-
cratiei moldovene, într'un moment de desagregare socială.

Romanul Iluî Sadoveanu prezintă deci o preocupare socială mai
întâi — apoi un interes psihologic, prin conflictul dintre boceul
Filloți - Bucuimanul și fiul său Costi, îndrăgostiți amândoi de
țărăncă Anuta, ~~devenită~~ transplantată în mediul orășenesc
de capicuil, semil al oerstitorului ei.

Completînd problema socială cu cea psihologică, autorul pune în
discuția critică două ^{aspecte} ~~scopuri~~ artistice. ~~Le vom studia pe de~~
~~care în parte, sintetizînd apoi rezultatul dobîndit.~~

Desagregarea unei clase sociale și ridicarea alteia e o temă ~~ca-~~
~~generală~~ a romanului nostru: dela Filimon, prin dricului Zamfirescu
și d. Sandu-Aldea, până la d. N. Davilescu; ~~adoptînd-o~~
și d. Sadoveanu, ~~ne~~ ne aduce în fața unei preocupări
comune. Întrucît se diferențiază însă de ceilalți scriitori și
mai ales de dricului Zamfirescu, de care d. Sadoveanu e

mai aproape prin timpul și clasa socială ~~ce~~ ce și-a ales-o ca material artistic?

Descrierea ^{vietii} aristocratice moldovenesti e abia estompata la Dră; inteaml e sollicitat de viața rurală și a Evreilor; ~~prin vastitate~~, cadrul e mai amplu aci, iar personajele mai consistente: cei doi frați Brebu, Anita — în ipostaza primă de ~~rurală~~ ^{rurală} — tipurile de cămătar erci, medicul sătesc cu preocupările și intrigile lui amintesc mai stăruitor calitățile de creație ale Dră Sadoveanu. Pitoesti și recidive, personajele acestea sunt din lumea familiară a scriitorului.

~~Dar dacă mergem și mai departe cu analiza~~, Căutând ^{într-un} ~~un~~ sens artistic romanului, ne izbim de oareche înclinare a Dră Sadoveanu: tendința; burghezia rurală e compă, aristocrația deaxemeni, Anita, element intus ^{în} ^{viața urbană} ~~lat ară~~, ~~numai țărani sunt~~ Evreii speculanti și profitori de pe urma tuturor — numai țărani sunt buni și victime ale celorlalți. Posna lui Varile Brebu, pe care-l turburase ochii de seipracă ai ffrută, adună pe apele spumoase ale Siretului de moara smulsă de intepeni — accentuiază și mai mult caracterul ~~ten~~ ^{ten} ~~dentios~~ ^{dentios}, ~~prin~~ ^{prin} melodramatic, al romanului. De Sadoveanu coboară ~~la~~ ^{la} un interes etnografic concepția poetică. Jugăvirea obiectivă a medicului sătesc priede din valoare generală, den tipurile ce se agită în acest cadru ~~poetic~~ ~~cea~~ ~~mai~~ ~~prominentă~~ ~~și~~ ~~abilitate~~ sunt cele mai viabile.

~~Ex~~ prela străvezie 4.

~~Scriitor~~ că d. Sadoveanu iubeste pe țărâni și mână pe tal-
goretii, burghezia rurală și toate elementele ce alterează caracte-
rul specific al vieții ~~satelor~~ ^{sătești}; descinzând din Creangă și poezia
populară, ~~do~~ ^{introduce totuși un} ~~scriitor~~ ^{colorit} ~~element~~ pragmatice ce
nu-l ~~găsim~~ ^{găsim} la ~~scriitor~~ ^{cafer} ~~în~~ je autoul lui Harap alb. De-ai și
inconveniente de creație! ~~de~~ ~~Iluzii~~ ~~Sadoveanu~~.

Interesant prin descoperirea cadrului social, în care se mișcă fi-
gurile cele mai reușite, ~~de~~ ^{Iluzii Sadoveanu} romanului ~~scris~~ ^{scris} ne amintește totuși
de Viata la țară a lui D. I. Zambfirescu; între unele per-
sonajii ale celor doi scriitori se pot stabili corespondențe isbitoare.
Seni viabile, originalitatea lor nu e nouă pentru romanul no-
stru social. În delicata Juduce Matilda ~~scrisă~~ ^{scrisă} un duplicat
al Sasei, în Laurenția al Tincutei, iar în parvenitul arar
Ciornei reflexul lui Tănase Scatiu. Filiația lor e prea
strănsă prin ~~idei~~ ^{idei} analogia momentului social, ca d. Sadoveanu
să fi putut ^{nițea} pe d. I. Zambfirescu. Se poate să nu fie
o influență ^{directă} ~~flivrescă~~, dar asemănările de situație ^{le} ~~le~~ ^{ști} ~~ber~~ origina-
litatea.

~~Fiind~~ Ca roman de analiză psihologică, Venei o moară pe Siret e
o dovadă mai mult de limitele firești ale talentului Iluzii
Sadoveanu. Creația obiectivă nu e o calitate a sa. În
lupta dintre Filotei și fiul său, Costi, jocul sentimentelor e
~~apăsător~~ ^{apăsător} ~~mut~~ ^{mut}; psihologia se reduce la acte reflexe.

Eroi sunt personajii de panopticum, adevărată viață răvășită în domul actelor ~~se~~ pe care le săvârșesc; noi numai o lămurim, sau acceptăm efectele al căror parcurs nu l-am străbatut. Maile conflicte interioare sunt ocolite prin descriere, evoluția personajii ne oferă numai conștii neexplicate. Pe Anita n'o vedem decât odată, la moartea lui Filoti, ~~aducându-l~~ ^{aducându-l} dulceață bătrânului indignat: ~~un~~ ^{un} ~~bră~~ ^{bră} fugară ce n'are nici o înmăd-
re cu Anita ~~și~~ ^{și} moranului Chirilă și cu atât mai puțin cu M-lle Anette, pensivara Dnei Snold, Dni Lax!

Metafora ^{ei} psihică e o enigmă: sunt două ființe juxtapuse, nu evoluția organică a unei singure. Descrierea noastră a mediciei domestice, cu laudele și temerile Dnei Snold, nu cămurere frustră de la Anita la M-lle Anette și nici dialogul gelor ~~do~~ ^{do} femei ~~ce se suspectează reciproc~~, ^{suspectându-se} ~~de~~ ^{și} ~~cau~~ ^{cau} ~~interece contrarii~~.

Tot așa sufletul lui Costi e vid: ^{pe} ~~vo~~ ^{nu} vede o singură dată; imagina ei se abate ^{ca un fluture închis într'o cutie, în mintea lui}, și-apoi, ^{după} doi ani se reintâlnește! Tipul ~~alt~~ ^{alt} caionat, ca pînțu binoclu ce le reproduce minatural!

Când d. Sadoveanu vrea să facă ^{analiza} psihologică, iată cum scrie:
"Domnul Mihailovici își pregătise pe drum, cu leștula luscă-
aminte, fraza aceasta. După cât se vedea, Costi îl întele-
sesese fără de nici o greutate; cu toate acestea nu se întâm-
plase nimic. Nu căzuse pe un scaun, nici nu-si pusese

mâinile în cap. În factura unei secunde tânărul primise impresia și găsi și foarte dezlegările. Înfățișat, era cămărit! Anette voia să-i cunte o explicație dramatică cu tatăl său? Cu toate acestea principalul era că-l iubeste pe el. Principal și neîndoios. În definitiv, fuga ei n'are nici un rost, de vreme ce-l iubeste. Și la urmă orice considerații ale lui sânt de prisos, de'oarece a luat o hotărâre. În starea lui morbida, scrupulul căni oricare element al gidecătui era repede covârșit de febră. "

Ne oprim, grăbindu-ne a spune că d. Sadoveanu nu scrie totdeauna astfel!

ca prinlogie, x
 Redus, la suprafața senzatională și superficială a ingeniozității de intuiție, romanul psichologic al lui Sadoveanu e totuși interesant prin cadrul social pe care-l zugăvesc; în totalitate inconsistent, ne oferă și pagini de puternică eroică, în care unde procedeele recte ale Halé reapare; descoperirea inundației Siretelui, convalescența lui Costi, lacomile o viață nouă, după rănirea gravă ce-l istorise, famele lucrurilor înosite, cântate în ultimul capitol, în care dundu Matilda reapare ca un stap de viată și o paragina, și cele câte oă tipuri de tărâni și de Orcei ce furnică prunte pagini, menți încă danul de eroică a sufletelor indimentare.

Procedul liric, ce simbolizează ruina unei clăre, prin conlucra-

7
sea fortele naturii deslănțuite — ne empinge că d. Sadoveanu e
mai mult un povestitor ^{după d. un} line, decât un romancier în
senzul strict al curentului; dra povesteste, eroeă, dar nu
construete!

Din negura trecutului; Chira din Păcat boiere și panionala
Haia Sănis se uită muștrător la d. Sadoveanu, care le-a uitat
pentru Mlle frette, pe care ele, ființe curute din sânul naturii,
n'o recunosc ca făcând parte din lumea lor.

Efortul de inovație, îl târăște tot spre țara povestilor minuna-
te, a codului fermător și a ^{peșterilor și negotice,} ~~și a~~ ^{vănașoara} în care ~~nu~~
e doar un pretext pentru exaltarea eternelor fumuseți ale firii; pe care d.
Sadoveanu a cântat-o ~~ca~~ ca nimeni altul!

Liviu Rebreanu : Adam și Eva.

Creator obiectiv, d. Rebreanu a dovedit cea mai puternică
viziune realistă din literatura română; cu Ion și Pădu-
rea spanzuratilor a dobândit și supremația genului, cel puțin până
acum.

În Adam și Eva, d. Rebreanu încearcă o nouă formă de ro-
man; în fond, ară cum se prezintă opera ~~și~~, autorul și-a
pus nu numai o problemă estetică, ci, după noi, învâș, problema
naturii marelui său talent.

La fel cu d. Sadoveanu, d. Rebreanu, încercând o nouă formă ^{literară} ~~artistică~~, încearcă o eradare din limitele resurselor sale artistice; problema are deci ~~un~~ aspect obiectiv și altul subiectiv. Pe noi ne interesează numai ultimul factor.

În romanele anterioare, d. Rebreanu ^{intuiește} ~~prezintă~~ toate atributele imaginației realiste; în Adam și Eva ~~se~~ intenționează a se prezenta o operă de fantasie pură. Trăngând legătura causală între fenomene, le transpune ~~fundamental~~ în lumea ficțiunii absolute. Tema metafizică ce rezidă la baza romanului, indiferentă ca ideologie, aspiră ^{artel} la o existență ^{pură} estetică. Obiectivul nostru se referă deci la realizarea romanului și nu la conținutul lui.

Centrul operei e un principiu metafizic: sufletul omenesc, interesat succesiv în migrațiunea sa istorică este, în ^{esență} ~~realitate~~, ~~numeral~~ ^{numeral} identic, ~~absolut~~, dar fragmentat în fragmente fenomenal diferențiate, dar de obârșie comună. Goana după miracolul unibini unice, a sufletului peche e același suflu divin incarnat în forme deosebite; printr-o rerelație în papal mortii, ca într'un ~~pașcuț~~ pașcuț pașcuț spațial, succesiunea diferențelor victi istorice se topesc în ^{esență} identică a ultimei dipe din ultima viață. Aceasta e intuitivă în cifra mistică ~~șapte~~ ^{șapte}. Arbitrariul constă deci și în elementul rațional, nu numai în cel fantastic. Încă odată: nu facem observații de fond; ~~impasiv~~ ~~în sine~~; îl subliniem ^{sur} ca pe un punct de rezanță pentru gîndul estetic.

9
Prin natura concepției, deși operă de fantazie pură, romanul Ilui
Rebreanu e o punte între lumea reală, a cauzalității fenomenelor,
și a idealității sensibilității pure.

Tranziția de la una la cealaltă, păstrând însă ca ~~fundament~~ ^{substrat}
caracterul de ilustrație prin fantazie a unei teme metafizice — e
piatra de încercare a talentului sale.

Sinteza creatoare nu se ~~achiziționează~~ ^{înfruntă} însă: d. Rebreanu ră-
mâne sclavul calităților sale primare, rezolvind negativ problema
~~de~~ de dublării sensurilor sale artistice. Fantazia pură nu e o cate-
gorie estetică a talentului său; eminent reprezentativ, ca ima-
ginație, rechea în mare măsură precumpăneste, în amănunte, încercarea
de reînnoire a întregului.

Adam și Eva e o serie de ~~7~~ sapte nuclei - tip, cu ace-
las, leit-motiv ideologic. Subiectul ficțional și identic,
în concepție, e tratat însă prin varietate de situații, transpuse în
cadrul atmosferei istorice a epocilor în care succediv tema e
adaptată.

Între premisele și concluzia romanului nu se încheagă o ~~ex~~ operă
de fantazie pură, ci șapte povestiri de iubire, de natură rea-
listă și psihologică, cu interesante eroicări a ~~at~~ at coloanei
locale.

Nevalorificându-se prin concepția întregului, romanul Ilui Rebra-
nu se valorifică parțial; povestirile sunt independente, se

pat cite' in orice ordine, ~~dar~~, caici legaturile intre realitate
si fantazie sunt mecanice. Ideea metafizica a romanului nu strai-
bate interiorul fiecarei povestii, ci ramane la pragul lor. Transitiile
se iuta astfel, dar in unuind manatone si inutile: scopul initial
al autorului e inlaturat, caici natura talentului sau bime problema
rational nascocita.

D. Rebreanu nu poseda nici stilul abstract, ^{in consideratiile teoretice,} nici coloana
romantica a ~~lui~~ Eminescu, lui Saizemanel dinu's; capul e silentic,
cu deosebire ca marele poet a literarizat o teorie metafizica, pe cand

d. Rebreanu subliniaza à rebours natura realista a talentului sau.
Necomvingandu-ne rational de viabilitatea temei metafizice, caici
Adam si Eva nu e o carte teoretica ci un roman, ~~si~~ nu ne com-
ringe ~~si~~ sensibilitatea; scopul apei e astfel ruinat!

Contradictia de temperament artistic e interesanta in incenada
lui Rebreanu: Toma Novac e un personaj real cari Pleana,
cari Pleana sau sotul ei; ~~pe~~ perechile in care Novac si
Pleana se intupeaza, in diferitele epoci, prin migratiunea succesiva a
sufletului, sunt intra ~~si~~ existente individuale, fara nici o legatura cu
ei: vivuina sa realista distruge sinteza fantaziei pure!

d. Rebreanu se supune alternativ la obiect, in buna procedura
realista, evocand veridic atmosfera istorica. Ca aceasta e prea
livra, ~~este~~ ^{se} explica prin scopul central urmărit de autor:
fantazia pura; ca d. Rebreanu n'are aca calitati de a

11
intrepinde un mare roman istoric este ^{inra} eroarea unor recenzenți, ce
n'au prins natura operei sale. Evident însă că ~~pe~~ atmosfera
istorică, fiind numai fragmente dintr-o concepție fantazistă, elementul
livresc sau senzational contrastează violent cu sensul romanului.
Totuși, d. Rebreaucă rădăște mai calități, de scriitor realist,
posibilitate de a adapta intuitivă la fiecare epocă istorică, și ana-
liză psihologică adâncă; fragmentul din viața română credem a
fi cel mai reprezentativ prin ^{fluența} veracității și profunzimea incisivă
psihice a personajilor.

Neîntreținându-se esteticeste, tema metafizică a romanului ^{ce vrea să fie fantazist} / pulverizându-se în sapte povestiri realiste, viața lui Novac rămâne un
simplu procedeu literar, ară cum ^{mai} ~~se~~ ^{și altele:} ~~convertește~~ o poveste
spursă de un prieten, în miez de noapte, un manuscris dela un amic mort
în împrejurări misterioase, ~~etc.~~ ~~sau altul.~~

Valoros nu prin defectivitatea dela scopul urmărit, ci prin realizările
parțiale, dar parțiale, remarcabil prin proferența fluiditate a stilului
și înnoirea limbii — Adam și Eva, fără a întreprinde o nouă
formă de roman, rămâne directivă unuia mare talent ce-a
incercat să iasă din limitele ^{lui} naturale, ^{dar în} ~~și~~ cuprinsul cărora și-a
adăpostit cele mai rezistente calități.

Tompilui Constantinescu.